

Eugène Delacroix: «Frihet fører folket på barrikadene»

Romantikken

(1815–1900)

Beethoven viste vei for den nye stilretningen som fikk navnet romantikken. Ideene fra den franske revolusjonen om frihet, likhet og brorskap var viktige for Beethoven, og han ønsket hele sitt liv å være en fri og selvstendig kunstner. Disse tankene ble nå idealet for alle kunstnere. Kunsten og musikken skulle ikke lenger bare være til glede for adelen og de rike, den var noe som alle mennesker skulle få glede av. Typisk for kunsten i romantikken var skildringen av

*følelser og fantasi
glede og sorg
drømmer og håp*

I musikken ble det nå vanlig med større og lengre verker. Beethoven tok for

eksempel i sin 9. symfoni i bruk kor i tillegg til stort symfoniorkester, og det var noe nytt. Wienerklassikeren Josef Haydn skrev over hundre symfonier, men de fleste av dem er små og enkle sammenlignet med de store symfoniske verkene som ble skrevet av de romantiske komponistene. Nytt for musikken i romantikken var for eksempel:

- større verker
- større orkester
- flere temaer i verkene
- temaene modulerte, det vil si at de skiftet til nye tonearter som det ikke var så vanlige å benytte.
- vi kan også si at musikken ble mer avansert i sin oppbygning
- musikken var ikke så bundet av gamle tradisjoner

Innenfor romantikken finnes det mange forskjellige stilretninger. Vi kan nevne for eksempel

- klassisk romantikk
- tysk romantikk
- nasjonalromantikk (ofte med utgangspunkt i folkemusikk)
- symfonisk dikt (musikken skal fortelle en historie)

Nasjonalromantikken

Du kjenner kanskje fortellingen om Asbjørnsen og Moe og hvordan de gikk rundt på bygdene og skrev ned gamle folkeeventyr. Innenfor musikken skjedde det en lignende nasjonal vekking, og gamle folkemelodier, stev og viser kom på moten. Edvard Grieg var en av mange komponister som tok utgangspunkt i

folkemusikk, og han arrangerte for eksempel hardingfeleslåtter om til pianostykker. Sommeren 1891 var han på tur i Jotunheimen, og her møtte han den unge seterjenta Gjendine Slålien. Grieg ble svært opptatt av de folketonene som Gjendine sang, og han skrev dem ned. Senere brukte han dem som musikalsk materiale i flere av sine komposisjoner. «*Gjendines bådnåt*» på neste side er en av disse melodiene.

Komponister i andre land brukte på lignende måte folkemusikken i klassiske komposisjoner. Chopin skrev masurkaer og poloneser (fra Polen), Liszt komponerte ungarske rapsodier, og tsjekkeren Dvořák brukte både østeuropeisk, amerikansk og indiansk-påvirket musikk i sin 9. symfoni (han hadde oppholdt seg tre år i New York). Peter Tsjajkovskij brukte også russiske folketoner i sine verker, hør bare på hans kjente verk «1812-overtyren», som

Gjendines bådnåt

Edvard Grieg

G m   D   G m   G m   D   D   G m

No ska' ein lit-en få so-va så søtt, vog-ga står rei-e te bå-net.
Der ska' ein lig-gja så vart og så bløtt, trygt kan det so-va det bå-net.

D   G m   G m   D   G m   C m   G m   D   D   G m

Ro, ro, so-va søtt, so-va søtt, trygt kan det so-va det bå-net.

beskriver hvordan Napoleons tropper blir slått under et felttog i Russland.

En annen tsjekker, Bedrich Smetana, skrev det kjente tonediktet «Mitt fedreland», der satsen «Moldau» kanskje er den mest kjente. Han vil i dette musikkstykket hylle sitt kjære fedreland, og beskriver hvordan elven Moldau renner gjennom

det vakre landskapet. Musikk som på denne måten skal fortelle en bestemt historie, kalles *programmusikk*.

Det finnes svært mange komponister som hører til i romantikken. Vi kan ikke ta for oss alle disse her, men noen av dem skal vi se nærmere på.

Schubert framfører sine sanger i kretsen av venner som hjalp og støttet ham. Disse sammenkomstene blir ofte kalt «Schubertiader».

Franz Schubert

(1797–1828)

Schubert var en allsidig komponist som skrev både symfonier, strykekvartetter og pianomusikk. Kanskje kjenner du temaet fra hans 8. symfoni, «Den Ufullendte»

Schubert var en kjent mann i Wien og levde i et miljø av kunstnere og lavadel. Han var midtpunktet i mange sammenkomster der det ble spilt, sunget, danset og lest, og musikken hans ble ofte fram-

ført ved større konserter. Schubert forsøkte mange ganger å få seg en offentlig stilling for å bedre sin økonomi, men det lyktes ikke.

Som komponist er han mest kjent for å ha skrevet mange stykker for sang og piano, såkalte romanser (til sammen over 600). Han tok også for seg flere dikt-sykluser (dikt som tar for seg samme tema) og laget musikk til dem («Die Schöne Müllerin» og «Winterreise»).

Fra «Den ufullendte»

Lytteoppgave

«Alvekongen» av Franz Schubert

Schubert tok for seg mange dikt av kjente forfattere og satte melodi til disse. «Erlkönig» eller «Alvekongen» er et dikt av Goethe som handler om en liten syk gutt som i feberfantasier blir lokket av den underjordiske alvekongen. Guttens far for-

søker imidlertid å verne gutten mot de farer han møter, men historien får en tragisk slutt. Les gjennom diktet før du lytter til musikken. Gjendiktningen til norsk er ved Hartvig Kiran.

Alvekongen

Kven rid her så seint i natt og vind?
Det er ein fader med sonen sin.
Han har små guten trygt i sin arm,
tek fast ikring han og held han varm.

Min son, kvi vender du andletet frå?
Sjå, alvekongen, å far min, sjå,
med slep og krone og gull på hand!
Min son, det er eit skoddeband.

Du ljuve barn, ver med meg no!
Rett fagre leikar leikar vi to.
Min elvebard er av blomar full,
og mi mor skal kle deg i kåpa av gull.

Å far min, å far min, du høyrer då vel
kva alvekongen meg løynleg fortel?
Vær roleg, du må roe deg no!
Det turre lauvet raslar i sno.

Sei, gilde gut, om med meg du går?
Mine døtrer gjev deg kvar ting du trår,
mine døtrer leier den leiken i lund
og voggar og dansar og syng deg i blund.

Å far min, å far min, du ser då vel der
dei alvemøyar i mørke krær?
Min son, min son, det ser eg då vel,
kring eldgamle tre driv skuggar sitt spel.

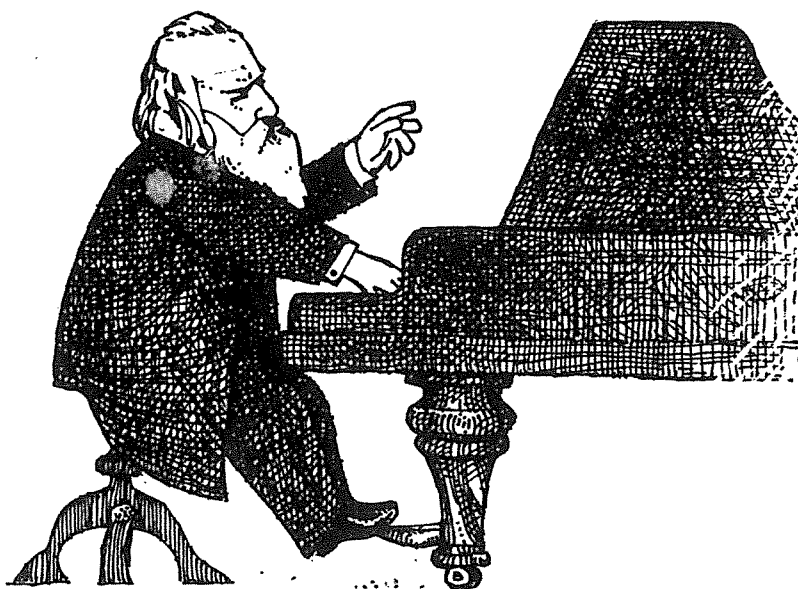
Du lokkar meg, min hug har i lekkjer du lagt.
Og er du kje viljug, så brukar eg makt.
Å far min, å far min, no slit han og dreg,
alvekongen gjer noko vondt mot meg.

Den gamle kulsar, så rid han i hast,
små guten klynkar, han klemmer han fast,
og mødd han når sin eigen bø,
den vesle guten på hans arm var død.

ljuv – snill
elvebard – elvebredd
løynleg – hemmelig
trår – ønsker
krær – kroker
lekkjer – lenker
kulsar – frys
bø – mark, jorde

Romance = et stykke
for sang og piano

- a Det forekommer tre personer i dette diktet. Hvilke tre personer er dette?
- b Forsøker den som synger på noen måte å få oss til å forstå at han forestiller forskjellige personer? Hvis svaret er ja, på hvilken måte gjør sangeren dette?
- c Lytt til musikken og hør hvordan Schubert får tekst og musikk til å utfylle hverandre.
- d Legg merke til at hvert vers har sin egen melodi. Hva vil du si er forskjellen på melodiene i de ulike versene?
- e Hvilken stemning er det som kommer til uttrykk i dette stykket?
- f Hva kalles et slikt stykke for sang og piano?
- g Dramatiser handlingen i «Alvekongen».

Johannes Brahms

(1833–1897)

Brahms kan kalles en «klassisk romantiker» fordi han var svært påvirket av komponister som Bach, Mozart og Beethoven. Men selv om han ofte benyttet seg av gamle musikkformer, klarte Brahms likevel å lage musikk som var hans egen, og han utviklet sin egen personlige stil. Brahms var også opptatt av folkemusikk, og vi kan finne både tyske folkeviser og ungarske sigøynertoner i komposisjonene hans. Hans mest kjente verker er fire symfonier, fire solokonsserter og åtte ungarske danser.

Det er svært vanlig at en kunstner blir påvirket av andre kunstarter enn den han selv holder på med. Andres kunst inspirerer ham da til å lage musikk, bilder, dikt eller lignende. Det er dette vi skal vi se et eksempel på nå:

Brahms

Når jeg hører Brahms' klaverkonsert, hører jeg det tyske språket, ser for meg Hamburg der jeg aldri har vært, Nord-Tysklands salte tåke, kjenner jeg den dårlige tobakken i kneipene, ser jeg for meg dette store, tåkete landet midt i Europa, med dampen som driver jernbanetog og maskiners stempel-slag, Walter Benjamins tenksomme fotografi, nå da bladene snart skal falle.

Jo Eggen

Det er tydelig at dikteren Jo Eggen gjør seg forskjellige tanker når han lytter til musikk av Brahms. Han *assosierer*. Å assosiere vil si å la den ene tanken gripe den andre.

Oppgave: Skriv ned noen tanker, ideer eller følelser du får mens du lytter til musikk av en artist, komponist eller gruppe. Bruk artistens, komponistens eller gruppas navn som overskrift.

Lytteoppgave

«Ungarsk dans nr. 5» av Johannes Brahms

Dette er komposisjoner med sterke røtter i ungarsk folkemusikk. Brahms skrev en rekke verker der vi lett kan høre at han var påvirket av folkemusikken. Når det gjaldt de ungarske dansene, gjorde han ikke krav på å ha skrevet disse selv, men sa at han hadde arrangert tradisjonelle folkemelodier.

De ungarske dansene ble opprinnelig skrevet for to pianoer og framført første gang av Clara Schumann og Brahms selv i 1868. Senere ble denne populære musikken arrangert for en rekke forskjellige besetninger, for eksempel orkester, eller fiolin og piano.

Ungarsk dans nr. 5 består av to hovedtemaer i tillegg til en mellomdel. Nedenfor finner du notene til de to hovedtemaene:

a Lytt til de to temaene. På hvilken måte er de forskjellige?

- b Hvor mange ganger spilles de to temaene i løpet av hele stykket?
- c Hvilken form skal vi si at dette stykket har (les mer om form i kapitlet formlære)?
- d Legg merke til at det forekommer store forandringer i tempoet. Hvilke musikkuttrykk har vi for å uttrykke at musikken forandrer tempo?
- e Hvilke av disse kontrastene (motsetningene) kan du finne i ungarsk dans nr. 5?

sterkt – svakt

hurtig – langsom

lys – mørk

lang – kort

f Hvordan kan vi høre at ungarsk dans nr. 5 er påvirket av folkemusikk?

Ungarsk dans nr. 5

Johannes Brahms

The musical score consists of three staves of music in G minor, 2/4 time. The first staff has chord symbols G m, D, G m, C m, and G m. The second staff has D, G m, G m, and C m. The third staff has G m, E b, D m, C m, G m, D, and G m. The music features a mix of eighth and sixteenth notes, with some triplet patterns.

Nicolo Paganini

(1782–1840)

Vi vet at enkelte artister kan oppnå en slik popularitet at de blir dyrket nærmest som avguder. Det er ikke få bilder av pop- og rockeartister som har dekorert gutte- og jenteværelser fra 1950-årene og til i dag. Utallige autografer er blitt skrevet, og mange unge har drømt om å være like dyktige, rike og berømte som nettopp sin helt. Slik heltedyrkelse er imidlertid ikke av ny dato.

Italieneren Nicolo Paganini var sin tids kanskje mest tiljublete og feirede musiker. Med fiolinen reiste han på konsertturnéer på kryss og tvers i Europa. Overalt hvor han kom trolbandt han publikum, og han fikk en nesten hypnotisk makt over alle dem som strømmet til konsertene.

Paganini var en såkalt virtuos, det vil si en musiker som er utrolig dyktig på sitt instrument. Han utviklet også helt nye teknikker på fiolinen, og spilte stykker som ingen trodde det var mulig å spille på fiolin. Ja, så dyktig var han at mange til og med trodde at han hadde skrevet pakt med djevelen for å bli en så utrolig flink musiker. Paganini omgav seg da også med en litt mystisk image med langt hår og

flagrende klær, og dette bare forsterket hans inntrykk av å være en trollmann med fiolinen.

Men Paganini var ikke interessert i at andre skulle lære hans nyutviklede teknikker, og han passet nøye på at ingen fikk fatt i noen av notene hans. Nå er imidlertid en del av musikken tilgjengelig både på plater og noter, og den blir brukt både til øvingsstoff og på konserter. Blant de mest kjente verkene er hans 24 capricer (innfall) for fiolinsolo. Vi har tatt med et arrangement av hans capriccio nummer 24. Dette er et stykke som har inspirert og utfordret mange musikere og arrangører, blant annet har komponisten Andrew Lloyd Webber laget en funky versjon for cello og rockeband.

Typisk for de siste store romantiske komponistene er at de laget verker som var svært lange og krevde mange deltakere. Som eksempel her kan vi nevne «Nibelungenring» av Richard Wagner, som består av fire operaer. Gustav Mahler skrev også musikk med store dimensjoner, for eksempel er hans 8. symfoni komponert for sju solister, tre kor og utvidet symfoniorkester (se side 272–273).

The image shows three staves of musical notation in G minor (one flat) and 2/4 time. The notation includes various rhythmic values such as eighth and sixteenth notes, and rests. Above the staves, several chords are indicated: Gm, Cm, F, Bb, D, and Gm. The music features characteristic Paganini-style techniques, including rapid sixteenth-note passages and slurs.

Capriccio nr. 24

Nicolo Paganini

Am E Am E

A Dm G C

Fdim Am F E Am

Oppgaver

- 1 Hva kan grunnen være til at Paganini oppnådde slik popularitet?
- 2 Paganini var en virtuos på sitt instrument. Kan du nevne noen nålevende virtuoser?
- 3 Kan du nevne noen grupper eller artister som bevisst bruker en bestemt image (slik for eksempel Paganini gjorde) for å nå ut til sitt publikum?

Edvard Grieg

OGSÅ KJENT SOM Edvard Hagerup Grieg

FØDT 15. juni 1843

DØD 4. september 1907

FØDESTED Bergen

DØDSSTED Bergen

Edvard Grieg, født i Bergen, norsk komponist, den mest kjente norske komponist.

Biografi

Sin første musikkutdannelse fikk Grieg av sin mor. På Ole Bulls tilskyndelse reiste han 1858 som 15-åring til Leipzig, hvor han i flere år studerte med Ignaz Moscheles, E. F. Wenzel, Moritz Hauptmann, Carl Reinecke og E. Fr. Richter som lærere. I 1861 debuterte han som pianist i Karlshamn, Sverige, og 1862 holdt han en meget vellykket konsert i Bergen, til dels med egne komposisjoner.

hagerup romanferie

I ~~København 1863–65~~ studerte han nordisk musikk og fikk rike impulser fra Gades og Hartmanns verker. I 1863 møtte han Rikard Nordraak, som sammen med Ole Bull betydde mye for ham. Grieg fant nå veien til den nasjonale ånd som er den bærende kraft i hans tonekunst. Under oppholdet i København deltok han i stiftelsen av musikkforeningen Euterpe, som hadde til formål å oppføre nye nordiske verker. På en konsert i Tivoli ble de tre siste satsene av hans første store orkesterverk, symfoni i c-moll, urfremført 1864.

Grieg ble 1867 gift med sin kusine Nina Hagerup (1845–1935), som gav ypperlige tolkninger av sin manns sanger. En hel rekke av disse, deriblant flere av de beste, er blitt til gjennom inspirasjon fra henne.

I 1866 bosatte han seg i Oslo, hvor han innledet sin betydningsfulle virksomhet til fremme av musikklivet med en konsert med utelukkende norsk musikk. Han overtok ledelsen av Det filharmoniske selskap, holdt selv konserter og gav undervisning. I 1871 stiftet han Musikkforeningen og ledet den i flere år, til dels i samarbeid med Johan Svendsen. I 1874 fikk han ~~komponistgasje av Stortinget~~ og oppgav sin faste virksomhet i Oslo, men holdt senere tallrike musikkafteiner med egne verker der; særlig orkesterkonsertene hørte til begivenhetene i byens musikkliv.

De nærmeste år etter oppbruddet tilbrakte han dels på konsertreiser i utlandet som dirigent og pianist med egne komposisjoner, dels i Hardanger, og dels i Bergen. 1880–82 ledet han Musikselskabet Harmonien. I 1884 ble ~~villaen Troldhaugen i Fana~~ (nå Bergen) bygd, og dette ble hans mer eller mindre faste tilholdssted for resten av livet, særlig i sommerhalvåret. En stor norsk musikkfest ble holdt på hans initiativ i Bergen 1898 under medvirkning bl.a. av Concertgebouw-orkesteret fra Amsterdam.

Som pianist var Grieg en fortreffelig tolker av egne verker. Han hadde også store litterære evner som kommer til uttrykk i en rekke artikler og fremfor alt i en meget omfattende korrespondanse. Han var æresdoktor ved universitetene i Cambridge og Oxford.

Grieg ligger begravet på Troldhaugen. I Byparken i Bergen står Ingebrigt Viks statue av ham.

Grieg som komponist

Grieg står ubestridt som Norges største komponist, ikke minst fordi norske særtrekk hos ham har fått sine skjønneste og mest slående uttrykk. Han står samtidig som en av de fornemste bærere av hele den nordiske romantikk på 1800-tallet. Hva Kjerulf og Nordraak påbegynte, fullendte Grieg sikkert og målbevisst. Han ikke bare benyttet direkte den norske folkemusikk enten som motiv eller til bearbeidelse, men gav den nye, treffende personlige uttrykk i tone, rytme og klang. Nettopp fordi det nasjonale var uatskillelig sammenvokst med hele hans personlighet, ble hans kunst også universell, så den har kunnet vinne forståelse og anerkjennelse over hele den musikalske verden. Grieg var en utpreget lyriker, snart fin og følsom, snart lidenskapelig patetisk, hans utpregede rytmiske evne og dramatiske sans trer også kraftig frem i hans verker. Dertil hadde han et humør som ofte fikk djerpe og saftige uttrykk. Grieg-forskere er i dag enige om at Griegs viktigste bidrag til den musikkhistoriske utvikling ligger på harmonikkens område, bl.a. var Grieg en viktig forløper for impresjonismen, og en av banebryterne for den kunstmusikalske fornyelse på folkemusikkens grunn som fant sted på 1900-tallet. En komité avsluttet 1995 arbeidet med en vitenskapelig-kritisk utgave i 20 bind av Griegs samlede verker.

Klavermusikken utgjør ved siden av romansene Griegs hovedproduksjon. Opus 1 fra 1861, *Fire klaverstykker*, viser hva hans utgangspunkt var – tysk romantikk og i særdeleshet Robert Schumann. Men tidlig merker man innslaget fra norsk folkemusikk i hans klaververker. Med sine 10 hefter med *Lyriske stykker* brakte han sin norskinspirerte musikk inn i millioner av hjem verden over. Stykkene er ofte naturimpresjoner. Grieg er noen ganger blitt kalt «miniatyrist», en mester i den lille form. Selv om han i det lille format, slik som i de lyriske stykkene, viste sitt musikalske geni til fulle, er det i lys av hans samlede produksjon galt å begrense hans innsats og betydning på denne måten. I klavermusikken viste han i det store variasjonsverket *Ballade i g-moll* at han også behersket en av de store musikalske former samtidig som verket viser dramatikeren Edvard Grieg.

Romansene er en essensiell del av Griegs produksjon, og mange av de ca. 170 romansene hører med til det aller vakreste i romanselitteraturen. Han var først og fremst opptatt av å gjengi diktets grunnstemning i musikken, bare sjelden hengav han seg til å utmale de enkelte ord. Derfor er det den strofiske form mer enn den gjennomkomponerte romanse vi finner i hans produksjon. Selv om Grieg skapte betydelige dramatiske sanger, var det først og fremst det lyriske som stod hans hjerte nær.

Kammermusikken er ikke omfattende, men ikke minst strykekvartetten i g-moll og de tre fiolinsonatene må regnes som betydelige bidrag til sjangeren. I strykekvartetten er det spesielt to trekk som er viktige. Som et hovedmotiv for hele kvartetten benyttet Grieg *Spillemænd*-motivet fra den første av *Ibsen-sangene* som et motto for hele kvartetten. Grieg var ikke den første som gjorde noe lignende, men han gjennomførte dette langt mer konsekvent enn tidligere. 15 år senere grep Debussy både Griegs grunnmotiv og idé om et markert gjennomgående motto ved utformingen av sin strykekvartett i samme toneart. Men ikke minst viktig i strykekvartettssammenheng er den klanglige måte som Grieg behandlet instrumentene på. Den er høyst uortodoks og springer sannsynligvis ut av en av Griegs grunnleggende

musikalske holdninger – hans homofone tenkemåte med melodien som det bærende element understøttet av harmonier. En slik tenkemåte var fremmed i kvartettsammenheng, der hvert instrument ble behandlet mer selvstendig og kontrapunktisk likeverdig. Så ikke hos Grieg, og på denne måten ble han nyskapende.

Griegs tre fiolinsonater viser viktige perioder i hans utvikling som kunstner. F-dur-sonaten har bakgrunn i tysk romantikk, men i midtpartiet i andre sats benyttet han hardingfela som forbilde både i fiolin- og klaversatsen. G-dur-sonaten er langt mer gjennomsyret av nasjonale elementer, spesielt gjelder dette yttersatsene der springar-karakteren er fremtredende. C-moll-sonaten er Griegs siste fullendte kammermusikkverk, skrevet omtrent 20 år etter G-dur-sonaten. I dette verket har Grieg integrert de nasjonale elementene på en så fullstendig måte i sitt tonespråk at de ikke lenger er hørbare, det er bare det typisk griegske igjen; assimilasjonen av nasjonale elementer har gått fullstendig opp i personstilen.

Orkestermusikk. Blant de av Griegs verker som har vært med på å grunnfeste hans verdensberømmelse, er det to som har spesiell betydning. Det ene er musikken til Ibsens drama *Peer Gynt*, der særlig de to orkestersuitene har gått sin seiersgang verden over. Musikken viser Griegs betydelige evner som scenemusikalsk dramatiker. Det andre er klaverkonserten i a-moll. Både *Peer Gynt*-musikken og *A-mollkonserten* viser at Grieg som orkesterkomponist hadde betydelige evner. Virkemidlene er balanserte, klangen rik og effektiv. Et annet verk som viser det samme, er *Fra Holbergs tid* (gjerne kalt Holbergsuiten) for strykeorkester, et verk det er blitt henvist til som et forbilde når det gjelder å skrive for strykeorkester.

Edvard Grieg sammen med Nina foran pianoet i 1888.

Edvard Griegs hjem Troldhaugen, på Hop i Bergen, er kjent for sine konserter.

©Fri - fri lisens

sitér denne artikkelen

Artikkelen har **BEGRENSET** lisens.

FORFATTERE AV DENNE ARTIKKELEN

- [Finn Benestad](#)
- [Rune J. Andersen](#)

Det er gjort revisjoner og har kommet forbedringsforslag.

Lytteeksempel

Lyriske stykke: Bryllupsdag på Troldhaugen <http://www.youtube.com/watch?v=iDH--JRfo7Q>

Romanse: Jeg elsker deg <http://www.youtube.com/watch?v=psXoVpESlhc>

Dovregubbens Hall <http://www.youtube.com/watch?v=2s-Kz8S4dYw>

A-moll konserten <http://www.youtube.com/watch?v=fKfGDqXEFkE>